
Heeft tewerkstelling in de industrie nog toekomst? Over de arbeidsmarktdynamiek van een noodlijdende sector

Na de recente aankondigingen van massaal jobverlies bij Ford Genk, ArcelorMittal en Philips Turnhout laaide de discussie rond de verdwijnende tewerkstelling in de industrie en de oorzaken en gevolgen hiervan stevig op. De enen voorspelden een spoedige uitholling van de secundaire sector, met alle negatieve economische gevolgen van dien. Anderen susten dat het allemaal niet zo'n vaart zou lopen. Meer nog, sommigen opperden dat de industrie nog toekomst heeft. Hoog tijd dus voor een objectieve maatname van de industriële tewerkstelling in Vlaanderen en België. We vertrekken van de vaststelling dat de tewerkstelling in de industrie inderdaad negatief evolueerde in de voorbije jaren. Maar betekent dit ook dat elk van de subsectoren binnen de industrie dezelfde neerwaartse beweging kende? Worden er dan helemaal geen nieuwe jobs meer gecreëerd? Of worden er enkel nog jobs gecreëerd in de groeiende subsectoren? Door te focussen op de onderliggende dynamiek van jobcreatie en -destructie en van in- en uitstroombewegingen van personeel brengt deze bijdrage de industriële tewerkstellingsevolutie in de periode 2006-2011 in beeld die zo nauw mogelijk aansluit bij de economische realiteit in ons land.¹

Een dynamische kijk op de arbeidsmarkt

Voor de analyse van de loontrekkende tewerkstelling in de verschillende economische sectoren zijn de RSZ-statistieken reeds jaren een gewaardeerde bron van informatie. Deze kwartaalstatistieken geven een scherp beeld van de actuele tewerkstelling in de verschillende economische sectoren. Maar wanneer we een dynamisch beeld willen schetsen, wordt de foto waziger. Ondernemingen zijn immers geen statische objecten. De evolutie van de tewerkstelling binnen en tussen sectoren is daardoor niet alleen het resultaat van de jobcreatie of -destructie binnen de ondernemingen van de sector. Ook verschuivingen van ondernemingen binnen en tussen sectoren omwille van activiteitswijziging van de onderneming, of omwille van splitsingen of fusies waarbij (delen van) ondernemingen van activiteitssector veranderen, bepalen mee het beeld van de tewerkstellingsevolutie. Met als gevolg dat een sterke opwaartse vertekening ontstaat in de tewerkstellingscijfers ten gevolge

van 'missing links' in de registratie van ondernemingen doorheen de tijd. Het is niet omdat er aan de onderneming iets verandert, dat er ook aan de bestaande jobs iets verandert. De DynaM-correctiemethode, die is ontwikkeld door RSZ en HIVA-KU Leuven, produceert nieuwe data om de dynamiek vanuit de onderneming te beschrijven, uitgezuiverd voor de effecten van splitsingen, overnames, fusies, enzovoort. Toepassing van de methode zoals ze momenteel is geïmplementeerd door RSZ, leert dat overschatting van jobcreatie in de orde ligt van 30%, met jaarlijkse schommelingen tussen 23% en 39%. De overschatting van jobdestructie ligt in de orde van 33%, schommelend tussen 30% en 40%. Specifiek voor het aantal starters en stopzetters als werkgever ligt het aantal 40% lager dan op basis van ruwe administratieve data zou geconcludeerd worden (Van Mellaert et al., 2013). Als men een inzicht wil krijgen in de onderliggende arbeidsmarktdynamiek, is de DynaM-correctie dus noodzakelijk. De analyse van de dynamiek – door de ont koppeling van jobcreatie en -destructie, en van in- en uitstroom van personeel – geeft een inhoudelijk rijker en realiteitsgetrouw beeld van de evolutie in

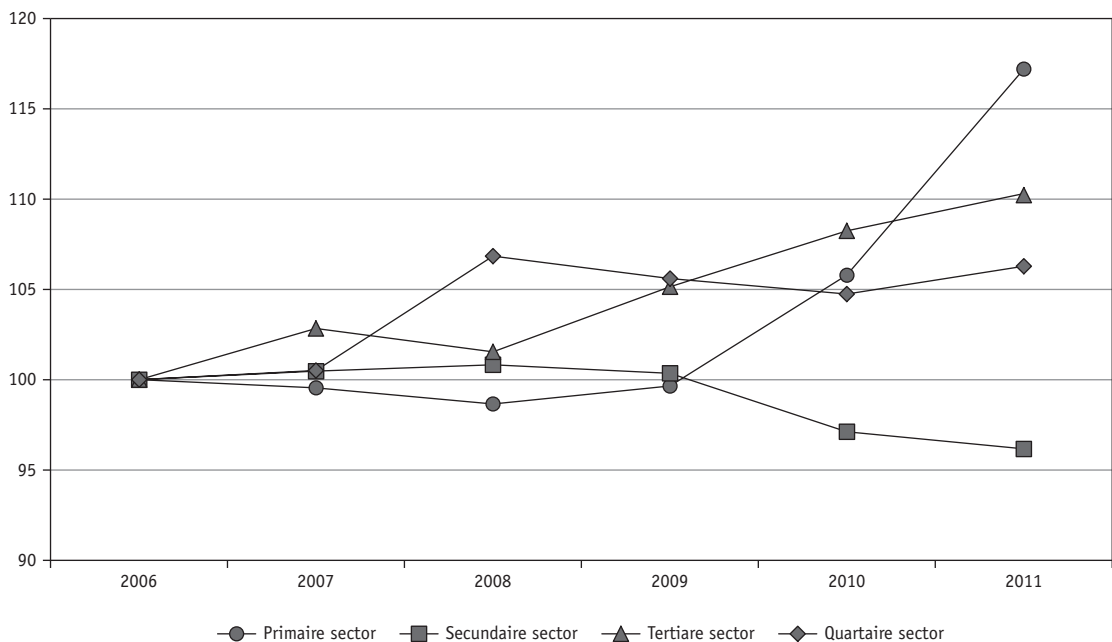
de tewerkstelling binnen en tussen sectoren. Momenteel zijn de data beschikbaar voor de periode 2006-2011; zij vormen de bron voor deze bijdrage omwille van consistentie in NACE-codes. De cijfers hebben betrekking op de jaar-op-jaar bewegingen per 30 juni van elk jaar.

Het vertrouwde beeld: dalende tewerkstelling in de industrie

Dat er, over een langere periode gezien, een gestage verschuiving plaatsvindt van de tewerkstelling weg van de industrie, zal niemand betwisten. Traditioneel worden ondernemingen opgedeeld in vier grote sectoren. De primaire sector verzamelt de landbouwbedrijven, de bosbouw en de visserij. De secundaire sector staat voor onze industrie en omvat de maakbedrijven, bouwbedrijven en nutsvoorzieningen. De tertiaire sector staat bekend als de dienstensector en de quataire sector behelst overheidsbedrijven, de zorgsector en het onderwijs. In figuur 1 wordt de evolutie van de vier sectoren vergeleken met als basisjaar 2006.

Figuur 1.

Evolutie van de tewerkstelling in België verdeeld over de vier basissectoren tussen 2006 en 2011 (index 2006 = 100)

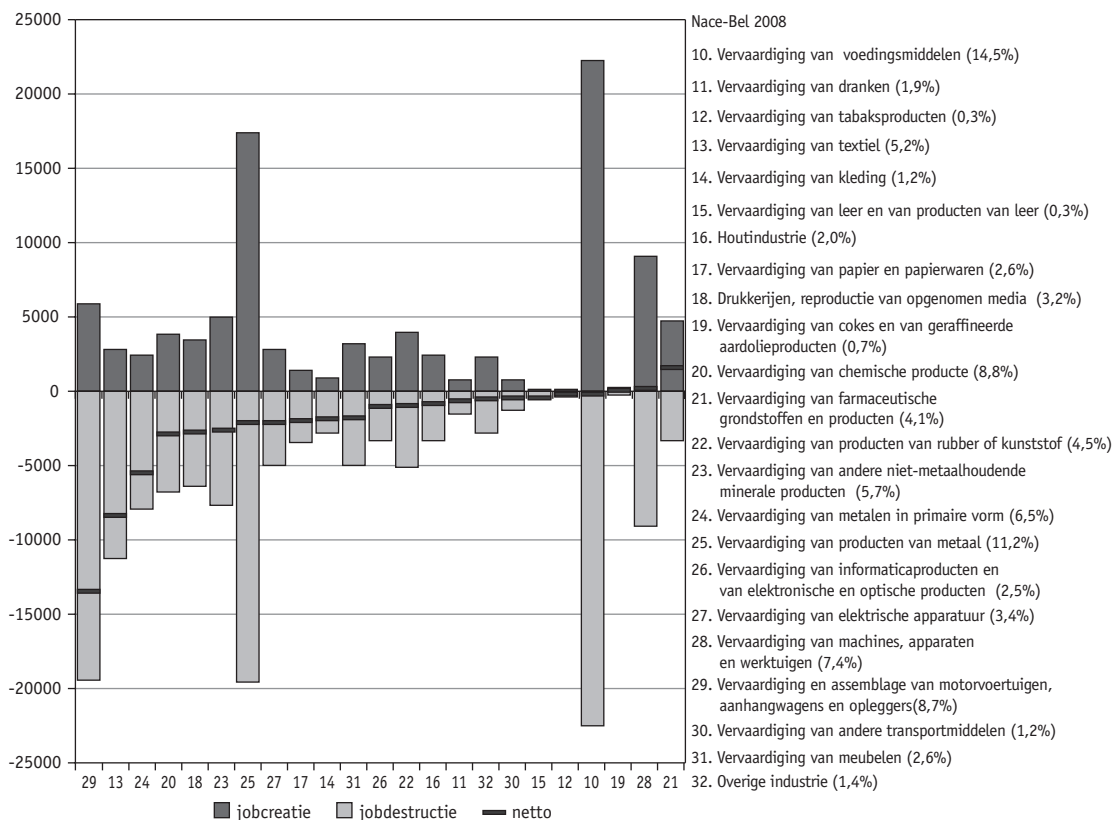
Bron: RSZ en DynaM (bewerking HIVA – KU Leuven)

In deze vrij korte tijdspanne merken we dat de tertiërisering zich verder doordrukt, en dat de tewerkstelling in de secundaire sector met 3,7% terugvalt tot zo'n 20% van de totale tewerkstelling. De primaire sector kent een onverhoopte groei, maar blijft 30 maal kleiner dan de secundaire en 60 maal kleiner dan de tertiaire sector. Interessant is ook wat zich tussen het begin- en eindpunt van deze figuur afspeelt. We zien namelijk dat elke afname in de tewerkstelling in de eerste fase van de crisis aan de secundaire sector te wijten is. De quartaire sector plafonneert na een sterke groei, maar zorgt alsnog voor een toename van de tewerkstelling met 6,3%. De tertiaire sector ziet sneller de gevolgen van de eerste economische dip, maar kent daarna een gestage groei tot 10,3% boven het niveau van 2006.

In absolute cijfers uitgedrukt groeide de gehele Belgische arbeidsmarkt met 157 187 jobs. In de secundaire sector gingen in dezelfde periode netto 33 928 jobs verloren. Zowel het aantal personen werkzaam in de industrie als het aandeel van de industriële tewerkstelling liepen dus gevoelig terug. Uitzendarbeid wordt traditioneel volledig tot de dienstensector gerekend, maar in de feiten gaat het evenzeer om industriële jobs. Toch vinden we ook hier dezelfde dalende trend: in 2006 telde Federgon nog 61,7% arbeiders onder hun uitzendkrachten, in 2011 was dit aandeel met bijna 2 procentpunten gedaald. Waarom daalt de tewerkstelling in de industrie? De redenen zijn legio. Vooreerst kent de industrie productiviteitsgroei: door technologische ontwikkeling slaagt men erin steeds meer te produceren met gelijke of zelfs minder mankracht. Dit fenomeen verklaart

Figuur 2.

Gecumuleerde jobreallocatie tussen juni 2006 en juni 2011 per industriële subsector in België.

Noot: In de legende wordt het aandeel in de totale industriële tewerkstelling in het jaar 2006 weergegeven.

Bron: RSZ en DynaM (bewerking HIVA – KU Leuven)

hoe de industrie een dalende werkgelegenheid weet te rijmen met een stijgende productie en toegevoegde waarde. Daarnaast heeft de Belgische industrie ook te lijden onder de globalisering. Verbeterde transport en communicatielijnen zorgen ervoor dat bedrijven (een deel van hun) productie gemakkelijker kunnen verplaatsen naar lageloonlanden. Met de verhuis van deze productie verdwijnt ook de bijbehorende werkgelegenheid. Ten derde is er tertiarisering van de industriële tewerkstelling. Industriële ondernemingen gaan zich meer en meer focussen op hun kerntaak, de productie, en gaan nevenactiviteiten uitbesteden aan andere bedrijven of organisaties. We denken hier dan automatisch aan schoonmaakactiviteiten en catering, maar recenter zien we eenzelfde tendens voor afdelingen die zich bezighouden met onderzoek en ontwikkeling. Met de uitbesteding van deze activiteiten zien we de tewerkstelling dan ook verschuiven van de secundaire naar de tertiaire of de quataire sector. Men mag zich ook niet verkijken op de cijfers: niet alleen zijn er processen van uitbesteding waarbij jobs terecht komen in dienstensectoren, ook industriële producten krijgen steeds vaker toegevoegde waarde door een dienstencomponent.

Elke subsector in de industrie krimpt én groeit

Heeft geen enkele industrie nog toekomst? In elk geval zijn er industrieën die het beter doen dan andere. Bovendien verbergt de netto-evolutie zowel creatie als vernietiging van jobs. Om hierin inzicht te krijgen, berekenen we de jaarlijkse jobcreatie en -destructie voor elk van de industriële subsectoren. In figuur 2 wordt de jaarlijkse jobcreatie en -destructie tussen 2006 en 2011 gesommeerd voor de 22 verschillende industriële subsectoren. De balk boven nul geeft het aantal gecreëerde jobs gesommeerd over de groeiende bedrijven, de balk onder nul het aantal vernietigde jobs gesommeerd over de krimpende bedrijven; het verschil tussen beide is de netto-jobreallocatie of netto-evolutie (weergegeven door het streepje).

Twee zaken vallen op. Enerzijds blijkt een algemeen negatieve tendens in de werkgelegenheid te domineren. De grootste jobverliezen worden opgetekend in de autoassemblage (-13 400), de textielsector (-8 300) en de metaalproductie (-5 500). Alle drie zijn dit historisch belangrijke subsectoren geweest voor de tewerkstelling. Slechts in een drietal subsectoren is er sprake van een (beperkte)

nettogroei van de werkgelegenheid. Deze positieve uitschieters zijn de machinebouw en de farmaceutische industrie, en de weliswaar heel kleine subsector voor de productie van cokes en de raffinage van aardolieproducten. Anderzijds is het duidelijk dat, ondanks deze algemeen negatieve tendens, in elke subsector bedrijven bestaan die jobs creëren, ook in de subsectoren die globaal een terugval kennen van de werkgelegenheid. Slechts enkele heel kleine subsectoren zijn stabiel, met een bijna onbestaande jobcreatie en -destructie. De totale werkgelegenheidsdynamiek, dit is de som van jobcreatie en jobdestructie, is veel groter in de grotere subsectoren.

Subsectoren evolueren volgens verschillende patronen

De jaar-op-jaar dynamiek van jobs is uiteraard onderhevig aan het verloop van de conjunctuur. De periode 2006-2011 is getekend door het begin van de financiële en economische crisis en het beperkte herstel nadien, met de tweede dip in het najaar 2011 (dat net buiten de beschouwde periode in de data valt). Wanneer we de bewegingen van de verschillende subsectoren tijdens de crisis meer in detail bestuderen, kunnen we verschillende patronen onderscheiden, afhankelijk van de startpositie in 2006. Een eerste mogelijke startpositie is dat het gaat om een subsector waarin de neergang al was ingezet voor de crisis om zich nadien, al dan niet versneld, verder door te zetten. Een tweede startpositie is dat het gaat om een subsector waarin vertrokken werd van groei, maar dat door de crisis de positieve tendens is afgebroken. Een derde mogelijkheid is dat de subsector relatief positief evolueert, zonder dat de teneur keert tijdens de crisis. In figuur 3 wordt voor elk van deze patronen een voorbeeld getoond. Voor het eerste patroon staat de sector van de autoassemblage model (linker-figuur). Deze subsector staat voor de industriële subsectoren die reeds voor de aanvang van de crisis in 2008-2009 een krimpende tewerkstelling kenden; de jobdestructie lag immers hoger dan de jobcreatie. De crisis betekende voor deze sectoren vaak nog een versnelling van de teruglopende werkgelegenheid. Concreet gaat het hier om de automobielsector, de textiel- en kledingsector, de meubelsector en de drukkerij- en papiersector. Voor het tweede patroon staat de sector van de 'andere niet-metaalhoudende minerale producten' model (midden-figuur). Het gaat om de sectoren

die nog een bescheiden groei van de werkgelegenheid kenden voor de crisis, maar die door een sterk terugvallende vraag sinds 2008 enkel nog een inkringing van hun werkgelegenheid kenden. In dit patroon van de sector 'andere niet-metaalhoudende minerale producten' (vooral glasindustrie en allerlei bouwmaterialen) zitten verder ook de elektronica-industrie en de transportindustrie (buiten de auto-assemblage).

Het derde patroon staat enigszins haaks op beide voorgaande. Als voorbeeld geeft de figuur de evolutie weer voor de farmaceutische nijverheid (rechter-figuur). Markant is dat de werkgelegenheid over de beschouwde periode terug uitbreidt. De farmaceutische subsector is overigens de enige waar we slechts in één enkel jaar, 2008-2009, een inkringing van het aantal jobs vaststellen. Andere subsectoren

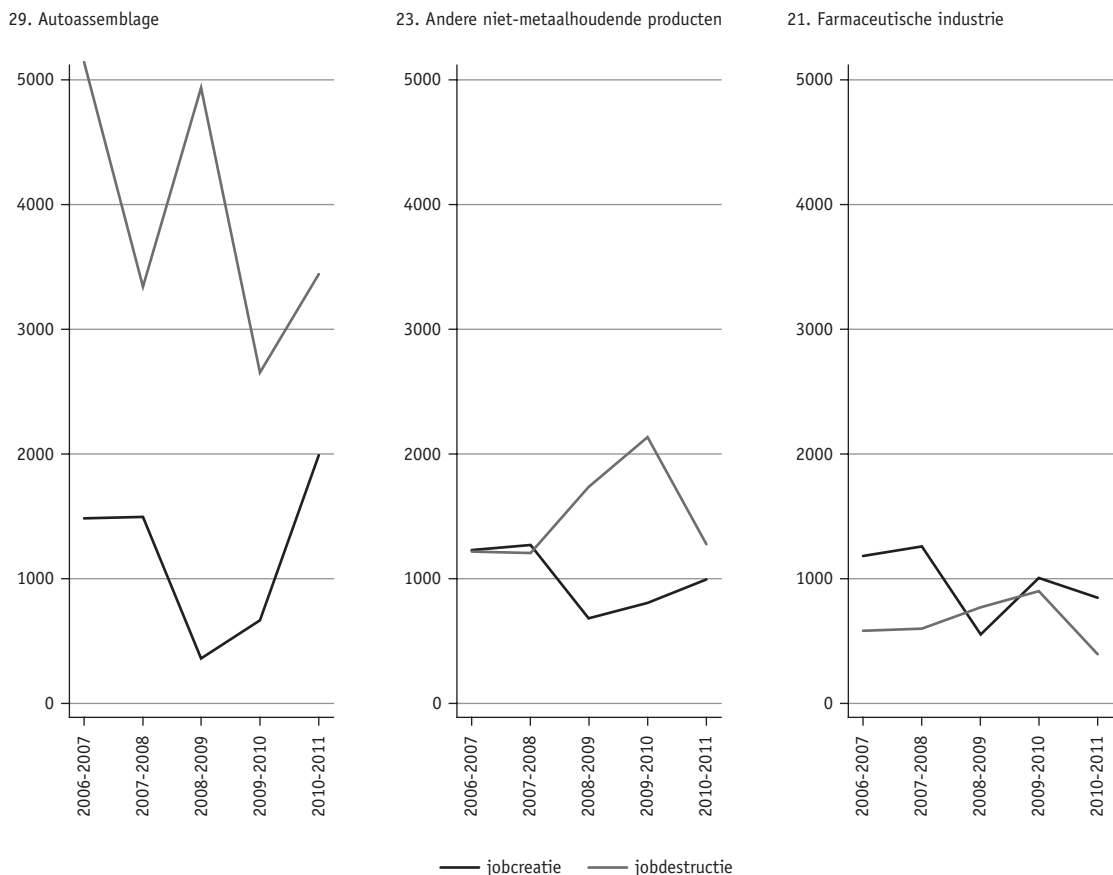
die beantwoorden aan dit patroon van groei zijn de informatica-industrie en de machinebouw.

Subsectoren verschillen ook in werknemersdynamiek

Op basis van de DynaM-data kunnen we niet alleen de dynamiek van jobs maar ook van werknemers in kaart brengen. Werknemers worden aangeworven door de werkgever of vertrekken uit de onderneming; dit is de instroom en uitstroom (Heylen et al., 2013; Vandekerckhove et al., 2013). Voor deze indicatoren gaat het in tegenstelling tot de hoger beschreven werkgelegenheidsdynamiek (die ook RSZPPO omvat) enkel om de RSZ-populatie, maar dezelfde correcties werden toegepast. In wat volgt

Figuur 3.

Evolutie van de jobreallocatie in geselecteerde industriële subsectoren in de periode 2006-2011 voor België

Bron: RSZ en DynaM (bewerking HIVA – KU Leuven)

belichten we de instroom en uitstroom gemeten van jaar op jaar, naar en vanuit de ondernemingen. Het DynaM-project benadrukt het verschil tussen jobcreatie en -destructie enerzijds, en de in- en uitstroom van werknemers anderzijds. Werknemers kunnen namelijk aangeworven worden of vertrekken zonder dat het aantal jobs in de onderneming verandert. Ook kan een bepaalde arbeidsplaats in de loop van het jaar door verschillende mensen worden bezet. Algemeen doen zich relatief minder in- en uitstroombewegingen voor in de industrie dan in andere sectoren. De instroom van nieuwe werknemers is het grootst bij groeiende ondernemingen, hoewel ook bij krimpende ondernemingen er een behoorlijke instroom is van nieuwe medewerkers (Heylen et al., 2013).

Hier bekijken we de (gemiddelde) tewerkstellingsevolutie in de 19 subsectoren (NACEBEL-cat C). Tabel 1 geeft verder de gemiddelde in- en uitstroomgraad en de gemiddelde tewerkstelling.

Aangezien de tijdreeks in 2006-2007, voor de crisis, aanvangt, verwachten we zoals hierboven vooral krimpende sectoren. Uit de cijfers blijkt echter een genuanceerder beeld. Er zijn sectoren met een sterke afname van de tewerkstelling, zoals de metaalproductie (-2,3%), de drukkerijen (-4,4%), de autoassemblage (-6,4%) en de textielsector (-7,6%), maar een viertal sectoren blijft in deze periode een groei van de tewerkstelling noteren: de farmaceutische sector (+5,6%), service aan machines (installatie en reparaties, +1,9%), de kunststofindustrie (+0,6%) en de voedingssector (+0,4%). Een heel aantal subsectoren krimpt verder met minder dan 2% per jaar. Aan dit tempo rest deze sectoren nog minstens 35 jaar. Dat dit geen onmiddellijke apocalyps inhoudt, blijkt ook uit de gemiddelde in- en uitstroomgraad. De meeste sectoren hebben een in- en uitstroomgraad die vrij gelijk opgaat, met niveaus tussen 10% en 20% die vele malen groter zijn dan de gemiddelde groei. Het verloop in deze

Tabel 1.

Gemiddelde groei, instroom, uitstroom en omvang van de industriële sectoren in België tussen 2006 en 2011

Sector	Groei	Instroom	Uitstroom	Gemiddelde tewerkstelling
Farmaceutische sector	5,7%	16,1%	11,3%	24 279
Service machines	1,9%	23,6%	21,8%	11 389
Kunststofindustrie	0,6%	15,2%	14,7%	25 599
Voeding	0,4%	18,1%	17,8%	95 853
Niet-metaalhoudende producten	-0,1%	15,3%	15,4%	31 686
Raffinage	-0,5%	9,8%	10,2%	3 703
Productie transport	-0,5%	12%	12,4%	6 761
Metaalverwerking	-0,6%	18,1%	18,6%	64 225
Informatica-industrie	-1%	14,8%	15,7%	14 134
Machinebouw	-1,1%	16,2%	16,7%	41 236
Chemie	-1,3%	10,7%	11,9%	46 220
Houtindustrie	-1,6%	18,7%	19,9%	11 395
Papier	-1,8%	12,8%	14,4%	14 111
Elektro-industrie	-2%	15%	16,7%	18 181
Meubelindustrie	-2,1%	16,2%	17,9%	22 402
Metaalproductie	-2,3%	9,2%	11,1%	34 209
Drukkerijen	-4,1%	13,6%	17%	17 374
Autoassemblage	-6,4%	11,8%	17,3%	44 931
Textiel	-7,6%	10,9%	17,3%	34 320

Bron: RSZ en DynaM (bewerking HIVA – KU Leuven)

sectoren is dus hoger dan de afname van de vraag, waardoor werkgevers moeten blijven aanwerven. Voorts is er geen correlatie tussen de omvang van de sector en de gemiddelde groei.

Provinciale verschillen in werknemersdynamiek

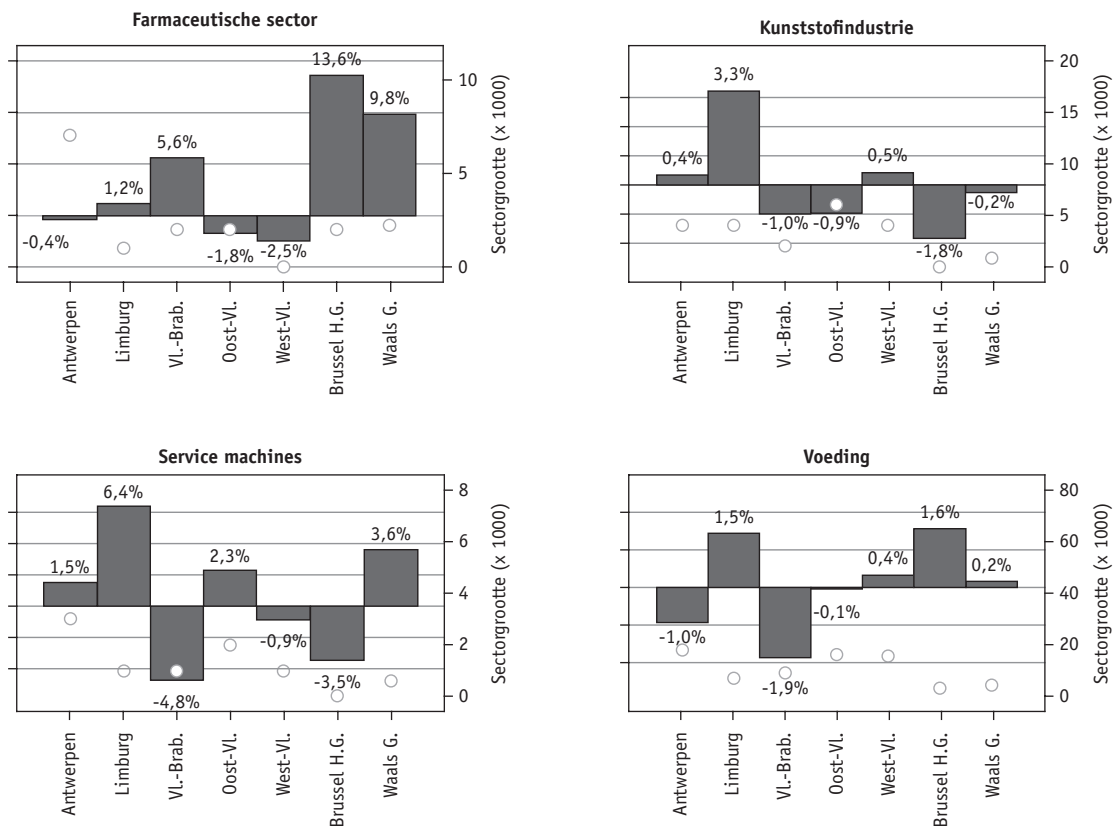
Tot hertoe hebben alle gegevens betrekking op België als geheel. Maar aangezien de arbeidsmarkt niet homogeen is, kan men verwachten dat zich grote verschillen aftekenen tussen de verschillende provincies en regio's van het land. Daarvoor zoomen we in op de vier subsectoren met hoogste tewerkstellingsgroei (figuur 4) en de vier subsectoren met laagste groei (figuur 5). De gegevens zijn gebaseerd op gecorrigeerde ondernemingsdata, met de woonplaats van de werknemer als proxy voor

de plaats van tewerkstelling. De geografische concentratie van de sectoren kan worden afgelezen via de cirkels die de tewerkstelling in de sector per provincie weergeven op de rechtersas (in duizendtallen). Voor het Waalse Gewest werd de tewerkstelling gedeeld door vijf.

Bekijken we eerst de groeiende industriële sectoren (figuur 4). De farmaceutische sector is het meest omvangrijk in Antwerpen, waar de tewerkstelling over de beschouwde periode stabiel blijft (-0,4%). De groei van de sector is bijgevolg toe te schrijven aan de provincie Vlaams-Brabant (+5,6%), het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (+13,6%) en het Waals Gewest (+9,8%). De service aan machines is een kleinere sector die in de provincies waar er een grotere tewerkstelling is een groei laat optekenen, met name in Antwerpen (+1,5%) en Oost-Vlaanderen (+2,3%). De kunststofindustrie is een groei laat optekenen, met name in Antwerpen (+0,4%) en Limburg (+3,3%). De kunststofindustrie is dan weer meer gelijk verspreid, maar vooral in het Vlaams Gewest

Figuur 4.

Regionale groei van de tewerkstelling in de vier sterkst groeiende industriële sectoren (2006-2011)

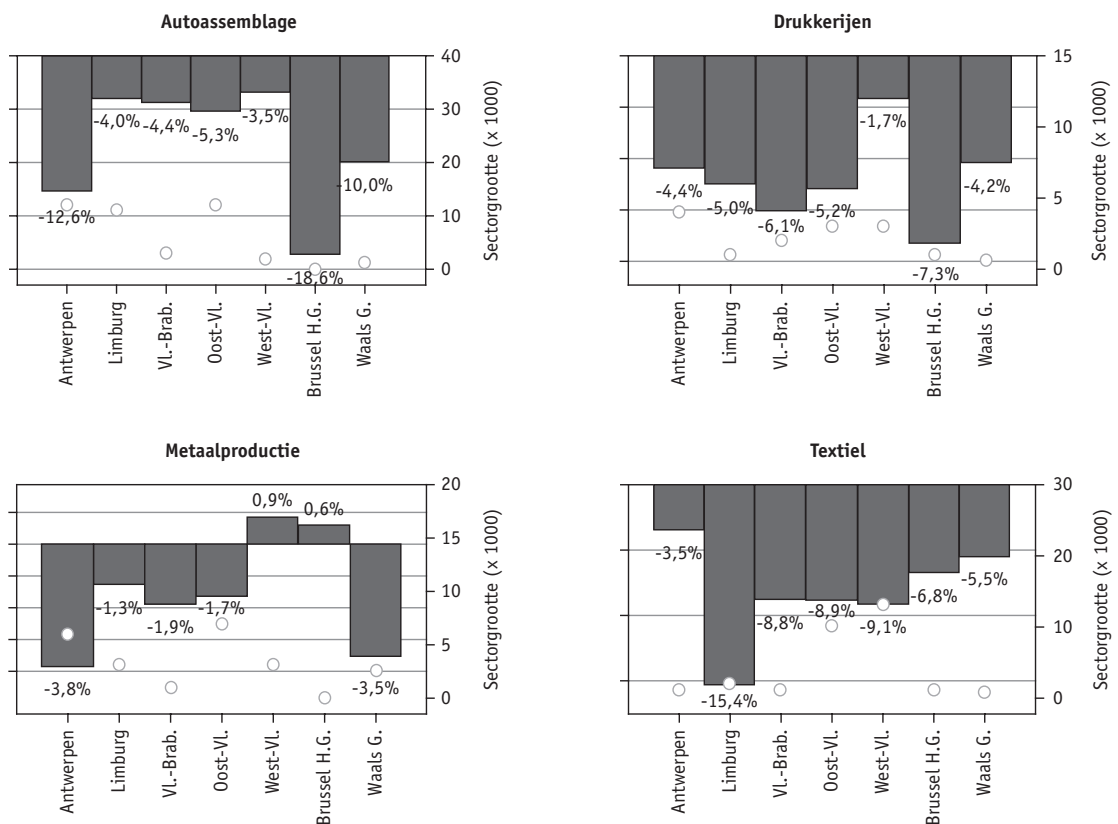

Bron: RSZ en DynaM (bewerking HIVA – KU Leuven)

aanwezig. Hier vinden we enkel een sterke groei in Limburg (+3,3%), terwijl er in Oost-Vlaanderen een lichte afname van de tewerkstelling is (-0,9%). De grootste sector in dit lijstje van groeiende industriële sectoren is de voeding, die globaal genomen eigenlijk op een stabiel niveau blijft. Dit is een dynamisch evenwicht: in Limburg (+1,5%) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (+1,6%) is er een groei, terwijl er in Antwerpen (-1,0%) en Vlaams-Brabant (-1,9%) een afname van de tewerkstelling is. Terwijl de groeiende industriële sectoren verschillende geografische patronen kennen, met afhankelijk van de regio zowel afname als toename van de tewerkstelling, zien we in figuur 5 meteen dat het beeld in de vier sterkst krimpende sectoren veel uniformer is. Het Waalse Gewest wordt minder getroffen dan het Vlaamse Gewest; deze sectoren zijn er ook minder aanwezig. In de autoassemblage is het verlies erg uitgesproken in Antwerpen (sluiting

van Opel, -12,6%) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (sluiting van Volkswagen, -18,6%). Ook Limburg (-4,0%) en Oost-Vlaanderen (-5,3%), met beide een grote tewerkstelling in deze sector, kenden reeds in deze periode een sterke afname van de tewerkstelling in de autoassemblage. De metaalproductie is geconcentreerd in twee regio's: Antwerpen, waar een sterk verlies wordt opgemeten (-3,8%) en Oost-Vlaanderen, waar de afname van de tewerkstelling enigszins beperkt blijft (-1,7%). De drukkerijen en aanverwante bedrijven kennen een zeer homogeen patroon: een afname van de tewerkstelling tussen 4% en 7% in alle regio's, met uitzondering van West-Vlaanderen (-1,7%). Tot slot vertoont ook de hekkensluiser van de industriële sectoren, de textielsector, een algemeen negatieve trend, waarbij ook de kernregio's, Oost- en West-Vlaanderen, met een daling van respectievelijk -8,9% en -9,1% ernstig getroffen worden.

Figuur 5. Regionale groei van de tewerkstelling in de vier sterkst krimpende industriële sectoren (2006-2011)

Bron: RSZ en DynAM (bewerking HIVA – KU Leuven)

Besluit

Is er nog toekomst voor de industrie? Deze vaak gestelde vraag hebben we in dit artikel verbijzonderd tot de vraag: is er nog toekomst voor de *tewerkstelling* in de industrie? Een belangrijke vaststelling, en tevens nuancering in het debat, is dat zelfs in periodes van economische neergang, en in subsectoren waarin al een negatieve tendens bestond voor de crisis van 2008, nog steeds nieuwe jobs gecreëerd worden.

De DynaM-data, die toelaten de werkgelegenheids- en werknemersdynamiek voor de verschillende sectoren economisch correcter in kaart te brengen dan gebruikelijke data, bevestigen dat de globale industriële tewerkstelling een neerwaartse trend volgt. Algemeen wordt een goed draaiende industrie nochtans gezien als één van de hoekstenen van een gezonde economie en een groeiende tertiaire en quartaire sector. Daar waar deze industrie er nog wel in slaagt de productie en toegevoegde waarde op peil te houden en zelfs licht uit te breiden, blijft waakzaamheid geboden voor de tewerkstelling en eventuele reallocatie en omscholing van werknemers naar een andere onderneming.

Verder wordt de industriële tewerkstelling gekenmerkt door een grote heterogeniteit – de ene industrie is de andere niet. Er zijn de haast klassieke krimpsectoren zoals de auto-industrie, de metaal- en de textielindustrie, maar er zijn ook nog groeisectoren, zoals de machinebouw en de farmaceutische industrie. Daarenboven blijkt het patroon van groei en krimp niet eenvormig. Nu eens is de neergaande tendens al langer ingezet (bijvoorbeeld automobielsector; textiel; drukkerij), dan weer is 2008 het kantelpunt naar een neerwaartse tendens (bijvoorbeeld niet-metaalhoudende producten; elektrische apparatuur) en trekt de tewerkstelling mogelijk weer terug aan bij een opleving van de conjunctuur. Tot slot zijn er ook de industriële subsectoren die, ondanks de crisis, bijna altijd blijven groeien (bijvoorbeeld farmaceutische industrie; informatica; machinebouw). Bovendien mag niet uit het oog verloren worden dat zelfs binnen subsectoren waar een sterke daling van de werkgelegenheid wordt genoteerd, er ondernemingen aanwezig zijn die starten of groeien en jobs creëren. En er is ook variatie tussen de provincies in de wijze waarop subsectoren evolueren, binnen en tussen de gewesten van ons land.

De grote uitdaging bestaat er nu in de sterkhouders van ons industrieel weefsel in de komende

decennia te identificeren en te ondersteunen. Hierbij valt te verwachten dat het beeld van de industrie grondig zal wijzigen. Grootschalige productie voor een mondiale markt zal daarbij naar alle waarschijnlijkheid een minder prominente plaats binnen de secundaire sector bekleden. Technologische nichebedrijven die nood hebben aan hooggeleide werknemers kunnen in deze veranderende omstandigheden mogelijk wel floreren. Ook industriële ondernemingen die nauw aansluiten bij de lokale markt, zoals de producenten gelieerd aan de bouw, zullen steeds deel uitmaken van deze mix. Er is dus zeker nog toekomst voor de werkgelegenheid in de industrie, maar niet meer in die mate dat het overheersende beeld van een krimpende werkgelegenheid kan worden omgebogen. In de schaduw van de desindustrialisering groeien enkel kleinere, innovatieve sectoren zoals de farmaceutische sector en de kunststofindustrie, terwijl grote basisindustrieën zoals de voedingssector kunnen overleven.

Sem Vandekerckhove

Ludo Struyven

Vicky Heylen

Federgon-leerstoel Dynamiek van de arbeidsmarkt

HIVA – KU Leuven

Note

1. Met dank aan de DynaM-partners Peter Vets (RSZ), Paul Verschueren en Thibaut Princen (Federgon) en Lien Van Mellaert (HIVA-KU Leuven) voor opmerkingen en suggesties bij een eerdere versie van dit artikel.

Bibliografie

- Heylen, V., Vandekerckhove, S., Vets, P. & Struyven, L. 2013. *Werknemers komen en gaan. Een analyse van de heterogeniteit in de werknemersdynamiek in België voor de periode 2006-2011*. DynaM Working Paper 2013/1, Leuven: HIVA-KU Leuven.
- Vandekerckhove, S., Struyven, L. & Heylen, V. 2013. *Inter- en intrasectorale jobmobiliteit in België. Een analyse van de grootte van werknemersstromen in relatie tot de sector voor de periode 2006-2011*. DynaM Working Paper 2013/2, Leuven: HIVA-KU Leuven.
- Van Mellaert, L., Geurts, K., Heylen, V., Ramioul, M., Vets, P. & Struyven, L. 2013. *Het belang van de DynaM-correctiemethode voor het bestuderen van de dynamiek op de Belgische arbeidsmarkt*. Beleidspaper STORE-B-13-004. Leuven: STORE/HIVA-KU Leuven (te verschijnen).